

**ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО У ПОВСЯКДЕННІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА
В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬОГО ЖИТТЯ КИЄВА ТА ДОВКОЛИШНЬОГО РЕГІОНУ (1834-1863)**

Тарас Самчук

***Fine art in the St. Vladimir University students' everyday life in the context of artistic life of Kyiv
and nearby region (1834-1863)***

Taras Samchuk

Research works devoted to the students of St. Vladimir University usually highlight either specific features of the educational process or some aspects of their everyday life. Student's artistic interest has been studied to the lesser extent. The article depicts the place of fine arts in the life of the St. Vladimir University students in the years 1834-1863. The author points out that the students' interest in fine arts developed under the influence of the region's artistic tradition. Therefore, specifics of the artistic life in Ukraine is analyzed in the article as well. Special attention is paid to Kyiv as the center of artistic life of the region. Kyiv Contract Fair which took place annually in the second half of January was the main event for the regional art market. Famous local artists worked in Kyiv and in the region as drawing teachers in various educational institutions. Other artists came to Kyiv to make drawings of its views and historical monuments. St. Vladimir University played an important role in artistic life of the city during the years 1834-1863. The University's collection of fine arts, which included a lot of pieces of the Western European art, was designed to promote aesthetic and artistic development of the St. Vladimir University students. The University allowed students to attend elective drawing lessons provided by experienced artists and teachers. Nevertheless, only a few students attended these lessons. Scientific illustration as a component of visual art played important role in students' education, especially for medical students, botanists, zoologists etc. In many cases illustration was the main source of visual information for students. The author admits that a lot of students were skilled drawers themselves because drawing was the easiest way to visualize the results of their research work. Some students gathered their own small collections of art works. The fact that the students were familiar with the works of fine art affirms their high cultural level and belonging to the social elite.

Key words: students, St. Vladimir University, fine arts

Студентство в усі часи вирізнялося активною життєвою позицією та значимою роллю у суспільному житті. Вихованці університетів входили до суспільної еліти з високим культурним рівнем, який визначався не лише розвиненими інтелектуальними здібностями, а й наявністю художнього смаку. Зважаючи на це, важливим дослідницьким завданням залишається осмислення значимості мистецького компоненту в житті студентської молоді, оскільки, з одного боку, студентство відтворювало культурну модель, яка панувала в суспільстві, з іншого – створювало свої особливі стандарти поведінки, які дозволяють говорити про наявність окремої студентської субкультури. Пропонуємо розпочати висвітлення означеного питання з розгляду значення образотворчого мистецтва в житті студентів Університету св. Володимира. Для цього спочатку висвітлимо загальні особливості художнього життя Києва та довколишнього регіону, щоб схарактеризувати культурне середовище в якому жили вихованці

університету, а згодом перейдемо до розгляду ролі образотворчого мистецтва в житті студентства Університету св. Володимира.

Варто зазначити, що окремі аспекти художнього життя Університету св. Володимира та викладання в ньому образотворчого мистецтва вже розглядалися українськими дослідниками. Зокрема, В. Рубан приділила увагу вчителям малювання в Університеті св. Володимира та висвітлила особливості впливу академічної художньої освіти на мистецьке життя українських теренів (Рубан 1984). Детальний розгляд специфіки викладання малювання та архітектури в Університеті св. Володимира здійснила О. Сторчай (Сторчай 2009). У свою чергу, ми звернемо більшу увагу на загальнокультурний контекст в якому формувалися мистецько-естетичні вподобання вихованців університету та розглянемо недосліджені аспекти зв'язку студентів та образотворчого мистецтва.

У першу чергу зауважимо, що для художнього життя на українських землях кін. XVIII – першої половини XIX ст. був характерний стильовий синкретизм, жанрове різноманіття, поєднання місцевих традицій малярства зі зразками академічного живопису ([Рубан] 2005, с. 637). У цей період значно розширився перелік технік образотворчого мистецтва, поруч з традиційним живописом та гравюрою розповсюдилися офорт, літографія, акварель, сепія, пастель, малюнки тушшю та вугіллям (Касіян, Турченко 1961, с.54).

Важливим фактором, який позначався на художній культурі українських теренів кін. XVIII – першої половини XIX ст. було збільшення впливу дворянської культури*. Наприклад, малювання стало спочатку елементом домашньої аристократичної освіти, а у якості наставників було популярно запрошувати закордонних викладачів (Рубан 1984, с. 148). Згодом, разом з іншими художньої творчості, малювання опинилося у програмах середніх та вищих навчальних закладів. Вивчення теоретичного і практичного аспектів образотворчого мистецтва мало сприяти піднесенню загальнокультурного рівня, розвивати художній смак та навчати цінувати та розбиратися у творах образотворчого мистецтва. Адже знання творів мистецтва, художніх напрямків та їх особливостей засвідчувало високий освітній та культурний рівень людини.

Іншою складовою дворянської культури було колекціонування творів мистецтва. Наприклад, з XVIII ст. на Правобережжі серед польських магнатів було популярним збирати колекції гравюр, малюнків та картин у своїх маєтках. Значні збірки творів мистецтва були у родини Чацьких, Ходкевичів, Яблоновських, Потоцьких та ін. Зазвичай такі колекції були несистематичним збором різнорідних творів мистецтва. У XIX ст. колекціонування поширилось також у середовищі дрібного дворянства та інтелігенції. Зазвичай воно було спрямоване не на зарубіжні твори мистецтва, а на роботи місцевих авторів. Збірки були дуже різними як за величиною, так і за мистецькою вартістю творів. Одним із піонерів колекціонування зразків місцевого малярства на Волині був відомий письменник Ю. І. Крашевський. Він не лише сам збирав та систематизував твори мистецтва, але й активно заохочував інших до такої діяльності. Протягом 1840-60-х рр. йому вдалося зібрати близько 6000 гравюр та 1550 малюнків (Suchodolka & Jaworska 1961, s. 11-16, 34). Колекція Ю. І. Крашевського включала різноманітні твори за жанром, стилем, технікою виконання та мистецькою вартістю, головним об'єднуючим фактором було те, що вони були пов'язані з польською культурою або виконані на Правобережжі. Перелік головних творів колекції зафіксований в каталозі, який Крашевський видав у Дрездені в 1865 р. (Kraszewski 1865).

У першій половині XIX ст. у середовищі Правобережного та Лівобережного дворянства зріс попит на послуги світських художників, головним чином портретистів. У регіоні активно

* Ми звертаємо увагу на особливості дворянської культури, оскільки більшість студентів Університету св. Володимира у період 1834-1863 рр. мала дворянське походження. Відповідно, дворянська культура мала відчутний вплив на студентство.

працювали мандрівні митці, як закордонні, так і випускники Петербурзької академії мистецтв. Також значний вплив на художнє життя Правобережжя та Лівобережжя мав розвиток системи освіти, завдяки якому в регіоні з'явилися група художників педагогів з академічною освітою. Останні сприяли тому, що академічний стиль образотворчого мистецтва ставав домінуючим і визначальним в естетичних уподобаннях місцевої еліти.

У цей же період свій розвиток отримав альбомний жанр, який був органічною складовою художньої культури в середовищі дворянства та інтелігенції. Зображальна тематика альбомів була різною. Це були портрети, пейзажі, різні замальовки. Значна частина аматорських малюнків була зроблена професійно, що свідчило про підтримку мистецької грамотності в середовищі дворянства (Сторчай 2009, с. 60). Яскравим зразком альбомного жанру є «альбом для рисования и записывания» П. Куліша, який він вів під час своїх мандрівок 1840-50-х рр. Сьогодні цей альбом можна побачити в Чернігівському обласному історичному музеї імені В.В. Тарновського (Івашків 2011, с. 202).

У той же час, важливими центрами мистецького життя регіону були міста, зокрема Київ. У художньому житті міста зберігали певний вплив православні навчальні заклади, монастирі та міські цехи. Зокрема, в Києві у XVII-XVIII ст. активно діяла Іконописна школа при Києво-Печерській лаврі. Учні школи опановували рисунок, малярство та гравюру*. Їх навчали малювати не лише релігійні сюжети, але й міфологічні, історичні, батальні, побутові сцени, а також орнаменти, натюрморти, портрети (Степовик 2001, с. 227). Основною методикою навчання було перемальовування з різноманітних західноєвропейських альбомів гравюр, наприклад, широкою популярністю користувалися посібник з гравюрами Іогана Данієля Гертца та низка інших збірок естампів, які зберігалися у монастирі. Однак перемальовування не було сліпим копіювання, адже у процесі навчання західні зразки переосмислювалися і перетлумачувалися на власну художню мову (Жолтовський 1982, с. 6-8). Д. Степовик стверджує, що основою навчання рисунка була пластична анатомія й ця обставина наближала київську іконописну майстерню до академічних закладів (Степовик 2001, с. 228).

Малювання користувалося популярністю і серед студентів Києво-Могилянської академії. Значний вплив на формування художніх смаків студентів мали зразки західноєвропейського мистецтва. Зокрема під час навчання використовувалися західноєвропейські посібники з малювання та гравірування. Академія була важливим центром художнього життя міста, в її стінах навчалися та викладали відомі тогочасні митці Іван Мигура, Іван Щирський, Олександр Тарасевич та ін. (Хижняк 2003, с. 101-102).

У кін. XVIII ст. – першій половині XIX ст. продовжував свою роботу київський іконописний цех, який мав значний вплив на ринок художніх товарів у місті. Іконописний цех регламентував і перерозподіляв замовлення на послуги художників. Свідченням того, що цех зберігав своє значення навіть в першій половині XIX ст. є те, що митці-іноземці, які приїжджали до Києва, намагалися вступити до іконописного цеху (Рубан 1984, с. 148). До того ж чисельність членів цеху у першій половині XIX ст. залишалася значною і навіть збільшувалась. Наприклад, у 1835-1836 рр. було 272 представника малярської корпорації, а в 1843 р. – 331 (Кохан 2016, с. 20). Незважаючи на чисельність корпорації, у цехах та майстернях виготовлення творів мистецтва не відокремилася остаточно від ремісничого виробництва, а художній рівень робіт цеховиків все менше задовольняв естетичні запити мешканців міста та округи (Іл. 1)

* Значна частина малюнків учнів та наставників лаврської іконописної школи збереглася до наших днів в альбомах під назвою кужбушки (від нім. *kunstbücher* – книги по мистецтву). 20 таких альбомів знаходяться у Ф.229 Інституту рукописів Національної бібліотеки України В.І. Вернадського або скановані копії альбомів можна переглянути у цифровій бібліотеці «Україніка»: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>

Іл. 1. Печатка Київського іконописного цеху 1830 р.

Поруч з ремісничим та релігійним образотворчим мистецтвом дедалі більшої ваги набирав світський академічний стиль, а центрами художнього життя Києва стають навчальні заклади, де викладалося малювання. Протягом 1830-50-х рр. у Києві формується коло художників-професіоналів, які приїжджають до міста у якості викладачів малювання у навчальних закладах або ж просто для змалювання краєвидів міста. Наприклад, викладачами малювання в інституті шляхетних дівчат були художники П. Шлейфер, Г. Гроте, Ант. Ланге, Вампель; у кадетському корпусі викладали О. Агін та Циммерман, у Другій гімназії – І. Сошенко. Краєвиди міста замальовували Т. Шевченко, В. Штернберг, В. Тімм, М. Сажин, Н. Орда та ін. (Касименко 1963, с. 319-320,

Кондуфор 1984, с. 171-172, Ернст 1927, с. 98-99) Значною подією в художньому житті міста були візити австрійського художника-портретиста Г. Гольпейна, який вперше відвідав місто у 1842-1844 рр., а вдруге – у 1853-55 рр. Під час свого перебування в Києві він створив низку портретів київської аристократії (Рубан 1984, с. 342). У Києві художник підтримував тісні зв'язки професурою Університету св. Володимира, зокрема з професорами-німцями. Вони спільно організовували аматорські театральні вистави, в яких Гольпейн брав активну участь. (Ернст 1927, с. 115, ANON 1855, с. 254-257)

Однією з ключових подій художнього життя міста першої половини XIX ст. були Київські контракти. Під час ярмарку відбувалися імпровізовані виставки-продажі творів мистецтва. Наприклад, стіни нижнього поверху Контрактового будинку були завішані естампами та гравюрами, а на столах під сходами лежали стоси малюнків та найрізноманітніших літографій (Фундуклей 1852, с. 373, Korzeniowski 1871, s. 425). Ю. Крашевський відзначав, що серед картин часто можна було побачити зображення Наполеона Бонапарта пензля французького художника Ораса Верне. (Kraszewski 1954, s. 307) Деякі з київських магазинів також були своєрідними виставками. У них можна було побачити скульптурні роботи, дорогі картини, антикварні речі.

Щорічно на контракти приїжджали купці, які продавали картини та естампи. Київ був центром ринку творів мистецтва для цілого регіону. Наприклад, у 1846 р. картин і малюнків було продано на 5 тис. руб. сріблом. (в 1847 р. на 6 тис. рублів). (ANON 1847, с. 2) У 1848 р. сума придбаних творів мистецтва становила 5250 руб. сріблом. (ANON 1848, с. 2) До 1846 р. активнішими були італійські купці, які виставляли для продажу та огляду велику кількість картин та естампів, іноді навіть дуже дорогих. (Иконников 1904, с. 349) Ф. Ернст називає прізвище одного із італійських продавців творів мистецтва – Морсікані, який спеціалізувався на продажі кольорових літографій. (Ернст 1924, с. 43) Після 1846 р. картини, малюнки, гравюри почали привозити, головним чином, варшавські та російські купці (Ułaszyn 1900, s. 31). Під час контрактів також проводилися імпровізовані виставки, наприклад, у 1851 р. в Києві перебував голландський купець, який виставляв для огляду картини художників нової голландської школи (Ułaszyn 1900, s. 64). Студенти, які були частими гостями київських контрактів мали змогу знайомитися з творами образотворчого мистецтва; можливо, деякі з дешевих репродукцій вони купували.

Помітною подією в художньому житті Києва була виставка однієї картини, яка відбулася в січні 1852 р. в Контрактовому будинку. Для київської публіки була представлена картина

венеційського художника Козрое Дузі*. На жаль, в замітці з «Киевских губернских ведомостей» не вказується назва картини, лише згадується, що твір зображував один з епізодів гоніння на християн. «Высокая идея картины, блестящий ее колорит и самое сочувствие психологическому расположению красок, показывают как глубоко изучал художник природу человека» (ANON 1852, с. 27), – таку характеристику картині дав київський кореспондент. На жаль, нам не відома реакція київської публіки на таку виставку. Однак можемо стверджувати, що виставкова діяльність в Києві в середині XIX ст. була розвинена слабо, тому навіть виставка однієї картини була помітним явищем у публічному художньому житті міста.

У Києві також розвивалося і місцеве художнє виробництво. Зокрема, у 1846 р. була заснована типографія з літографією Й. Вальнера, в якій виготовлялися твори образотворчого мистецтва: різноманітні пейзажі, портрети, ілюстрації для книг (Фундуклей 1852, с. 375, Иконников 1904, с. 305). У 1852 р. розпочала роботу літографія І. Гаммершмідта, а в 1858 р. – літографія Сементовського. Ю. Турченко відзначає, що популярність літографічних та інших естампів постійно зростала серед населення українських теренів упродовж першої половини XIX ст. (Турченко 1964, с. 59, 108).

У цей самий період у Києві починає розвиватися приватне колекціонування. Власні колекції мали К. Лохвицький (збірки монет, медалей, рукописів, старожитностей, картин), проф. Домбровський (збірки рідкісних видань, рукописів), Я. Волошинський і М. Юзефович (збірки монет), С. Краузе (збірка гравюр), колекціонування також було поширене серед університетських викладачів (Иконников 1904, с. 310, Сторчай 2009, с. 49). Деякі з викладачів мали значні збірки книг, присвячених питанням мистецтва. Зокрема, така бібліотека була у професора архітектури О. Беретті (Мокроусова 2018, с. 159).

Таким чином, упродовж 1830-60-х рр. на Правобережжі, Лівобережжі та в Києві ставав все меншим попит на ремісничі твори мистецтва цеховиків та кустарних майстерень, на фоні чого більшої популярності набрав світський живопис західноєвропейського зразка. Естетичний запит суспільної еліти, яка була головним замовником творів мистецтва, змістився в бік академічного художнього стилю. Помітну роль в утвердженні нових мистецьких віянь відіграла поява та діяльність університету в Києві.

З перших днів свого існування Університет св. Володимира привносив нові практики в художню культуру міста. Зокрема, для урочистого акту відкриття університету 15 липня 1834 р. (за старим стилем) учителем малювання Б. Клембовським був створений великий портрет князя Володимира, який розміщувався на фасаді будинку Корта (головній будівлі університету упродовж 1834-1842 рр.). Картина в поєднанні зі святковою ілюмінацією створювала особливий візуальний ефект, і такого роду комбінація була новинкою в художньому житті Києва (ДАК, ф. 16, оп. 370, спр. 80, арк. 1-1 зв.).

Університет св. Володимира володів найбільшим зібранням творів мистецтва в місті. Колекція закладу була першою публічною виставкою творів мистецтва в Києві. З 1836 р. всі охочі могли ознайомитися з університетською збіркою у спеціально визначені дні. Крім звичайних відвідувачів колекція університету приваблювала осіб, які намагалися розвивати свої художні здібності. На базі університетської збірки творів мистецтва неодноразово влаштовувалися вечірні рисувальні класи. Таким чином, від свого заснування університет став центром художнього життя міста і впливав на розвиток художньої культури регіону загалом (Шульгин 2011, с. 205, Сторчай 2009, с. 19,78).

Університетська колекція творів мистецтва була сформована зі збірок Кременецького ліцею, Віленського університету та Уманського василіанського монастиря з повітовим

* Козрое Дузі (1803-1860) – італійський живописець; працював у жанрі історичного живопису, часто звертався до релігійної тематики.

училищем при ньому. Вона поділялася на три відділи: живопис, скульптура і гравіювальне мистецтво. Колекція була доволі великою (наприклад, у 1838 р. надічувалося 3099 експонатів), і вона постійно поповнювалася. У збірці достатньо повно була представлена історія західноєвропейського образотворчого мистецтва (Шульгин 2011, с. 222-223, Павлов 1884, с. 78, Сторчай 2009, с. 19-27).

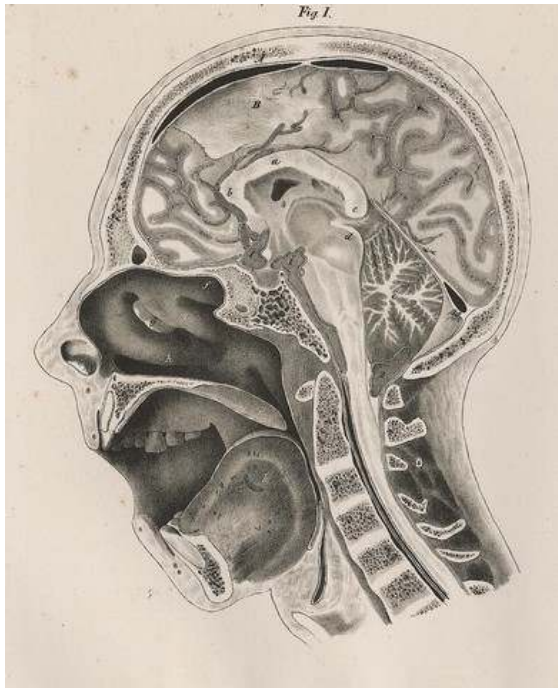
Мандрівники, які відвідували університет, також згадують, що одним з елементів інтер'єру були портрети. Зокрема, актовий зал університету був прикрашений парадними портретами російських імператорів (Шишкіна 1848, с. 232), адже університет мав назву Імператорський, відповідно, живопис виконував ще й функцію ідеологічного виховання студентів.

Для розвитку мистецьких здібностей студентів з 1834 р. в університеті були запроваджені уроки малювання. Вчителі малювання мали добру фахову підготовку. Вони враховували здібності того чи іншого студента, рівень його навичок, адже в гімназіях, ліцеях, училищах також викладався рисунок. Як було згадано вище, часто при початковій домашній освіті практикувалися уроки малювання. Відповідно, значна частина студентів мала попередній досвід у живописі. У перші роки існування університету навчальною програмою було передбачено 2 уроки малювання на тиждень, по 2 години кожен. Дещо пізніше кількість годин для уроків малювання була збільшена до 6 (Сторчай 2009, с. 51, 54-55).

Варто відзначити, що уроки малювання мали факультативний характер. Кількість студентів, які відвідували ці уроки була не великою. В. Шульгин повідомляє, що протягом 1834-1840 рр. у середньому уроки малювання відвідувало 9 студентів (Шульгин 2011, с. 156). Упродовж 1840-50-х рр. кількість студентів на уроках малювання не перевищувала 20 осіб. Виключення становив тільки 1854 р., коли малювання відвідувало 26 студентів. Збільшення кількості студентів на уроках малювання спостерігалось на початку 1860-х рр. (1860 р. – 41, 1861 р. – 53 студенти) (Сторчай 2009, с. 57, 76).

Програма уроків була традиційною для тогочасної художньої освіти: спочатку студенти малювали найпростіші геометричні фігури, потім переходили до копіювання оригіналів (рисуноків і гравюр), далі – до перемальовування зразків античної скульптури в гіпсових зліпках. Студенти опановували техніки олівцевого малюнка, рисунка тушшю, масляний живопис. В цілому, викладання малювання в університеті відповідало академічній програмі. У програмі були визначені етапи, які повинен був пройти кожен студент. Ними були копіювання естампів, гіпсових зліпків та картин. Копіювання було необхідною умовою підготовки до роботи з натури. Лише найобдарованіші учні робили рисунки з натури. Зразками для копіювання слугували чисельні твори з університетської колекції західноєвропейської гравюри XV – XIX ст., живописні та графічні копії (пастеллю, тушшю) з Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Рубенса та ін., академічні малюнки, «Рисувальна школа» Ревердена, «Пейзажна рисувальна школа» Більмарка, таблиці Прейслера та ін. Зазначена вище програма була основою для уроків малювання упродовж 1834-1860 рр. З 1860 по 1863 рр. викладання малювання було підпорядковане іншій програмі. У цей період враховувалися практичні потреби різних факультетів та інтереси студентів. Така зміна призвела до збільшення кількості студентів на уроках малювання. Викладання рисунку й живопису в Університеті св. Володимира було скасоване у 1863 р. (Сторчай 2009, с. 17, 55, 73,86).

Згідно з новим університетським статутом (1863) малювання не було серед університетських дисциплін. Останній викладач малювання в Університеті св. Володимира Г. Васько так висловився щодо призначення художньої освіти в навчальному закладі: «[університет] не есть заведение для образования живописцев и живопись служит ему только

Іл. 2. Ілюстрація з книги М. Пирогова «Anatome topographica. Sectionibus per corpus humanum congelatum». Petropoli, 1853.

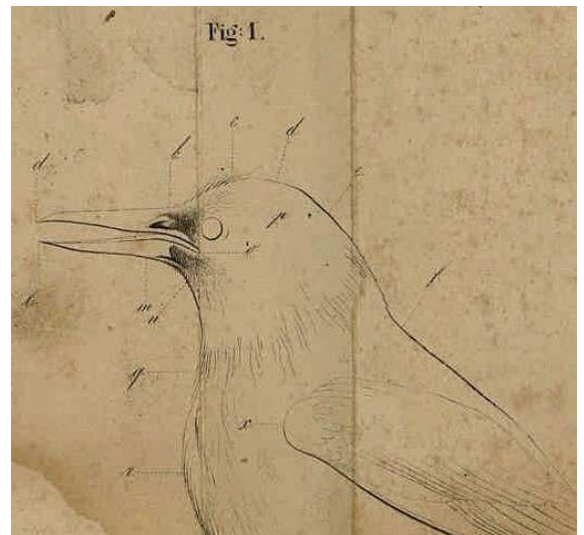
роботи німецьких та австрійських художників, в основному живопис та графіка. Це були пейзажі, жанрові картини, роботи на релігійну та міфологічну тематику тогочасних провідних західноєвропейських художників-академістів, представників романтизму і бідермайєру*. Виставка стала помітною подією в культурному житті Києва та водночас підтвердила статус університету як центру художнього життя міста (Сторчай 2006, с. 170-177).

З образотворчим мистецтвом студентів пов'язані не лише уроки малювання чи виставки. Помітну роль в навчанні студентів відігравала наукова ілюстрація. Завдяки появі дешевших способів ілюстрування книг, таких як літографія, вона стає обов'язковим компонентом навчального процесу. Особливо важливою наукова ілюстрація була при опануванні природничих наук. Зокрема, у навчальному процесі на медичному факультеті активно використовували анатомічні атласи або ж різноманітні ілюстрації з анатомії. Особливо прискіпливу увагу до якості анатомічних малюнків звертав відомий лікар-хірург Микола Пирогов, який стверджував, що такого роду малюнок має відображати всі найменші деталі, бути максимально натуральним і повинен бути виконаний для чіткого практичного застосування. (Пирогов 1854, с. 7) (Іл. 2-3).

как одно из средств, способствующих развитию идеи изящного» (Бутник-Сіверський 2013, с. 132).

Дехто зі студентів окрім уроків малювання в університеті відвідував «Публичную методическую школу живописи» Наполеона Буяльського, яка діяла в Києві протягом 1850–1858 рр. Школа брала за зразок західноєвропейську методику викладання. Навчальна програма передбачала підготовку як професійних живописців, так і початківців. Найкращі роботи учнів школи продавалися. Через фінансові проблеми в 1858 р. школа була змушена припинити свою роботу. Наприкінці 1850-х рр. в Університеті св. Володимира були відкриті інші рисувальні класи, які організував художник М. Башилов. Курси діяли лише один рік, після чого були закриті (Иконников 1904, с. 305-306, Шмагало 2005, с. 73, Бутник-Сіверський 2013).

Доволі значною подією в художньому житті Києва була виставка творів зарубіжних художників, яка відбулася у 1859 р. у стінах Університету св. Володимира На виставці були представлені

Іл. 3. Ілюстрація з книги К. Кесселера «Руководство для определения птиц, которые водятся или встречаются в Европейской России». Киев, 1847.

* Бідемаєр – художній напрям в німецькому і австрійському мистецтві в 1820-40-х рр.

Іл. 4. Портрет студента Університету св. Володимира 1830-ті рр. Національний музей історії України

перших вихованців університету Валеріана Гірша, Володимира Превлоцького та Авксентія Потаповича, які, згідно з повідомленням газети «Киевлянин», знаходилися в університетському живописному кабінеті (ANON 1884, с. 2). Один зі студентів університету З. Котюжинський згадував, що приблизно в середині 1840-х рр. в Києві перебував художник Гебель*, який створив декілька портретів заможних студентів (Kotiużyński 1911, s. 11). Деякі з портретів колекції Національного музею історії України В. Рубан атрибуєвала як зображення студентів 1830-х років (Рубан 1984, с. 135-137) (Іл. 5-6).

Окрім відвідування різноманітних виставок та колекцій, позування художникам, відвідування уроків малювання, студенти університету використовували твори мистецтва в інтер'єрі своїх помешкань, наприклад, прикрашали стіни свого житла картинами та естампами (Groza 1857, s. 81). Окремим студентам вдавалося створити власну невелику колекцію творів образотворчого мистецтва. Престижним було мати зображення відомих письменників та поетів, портрети членів родини, різні пейзажі. Користувалися популярністю ілюстровані альбоми та атласи, які також знаходимо серед переліку студентських речей. Наприклад, ілюстрований альбом Жака Лаббілард'єра «Атлас, для тих хто подорожує в пошу ках Ла-Перес» (фр.

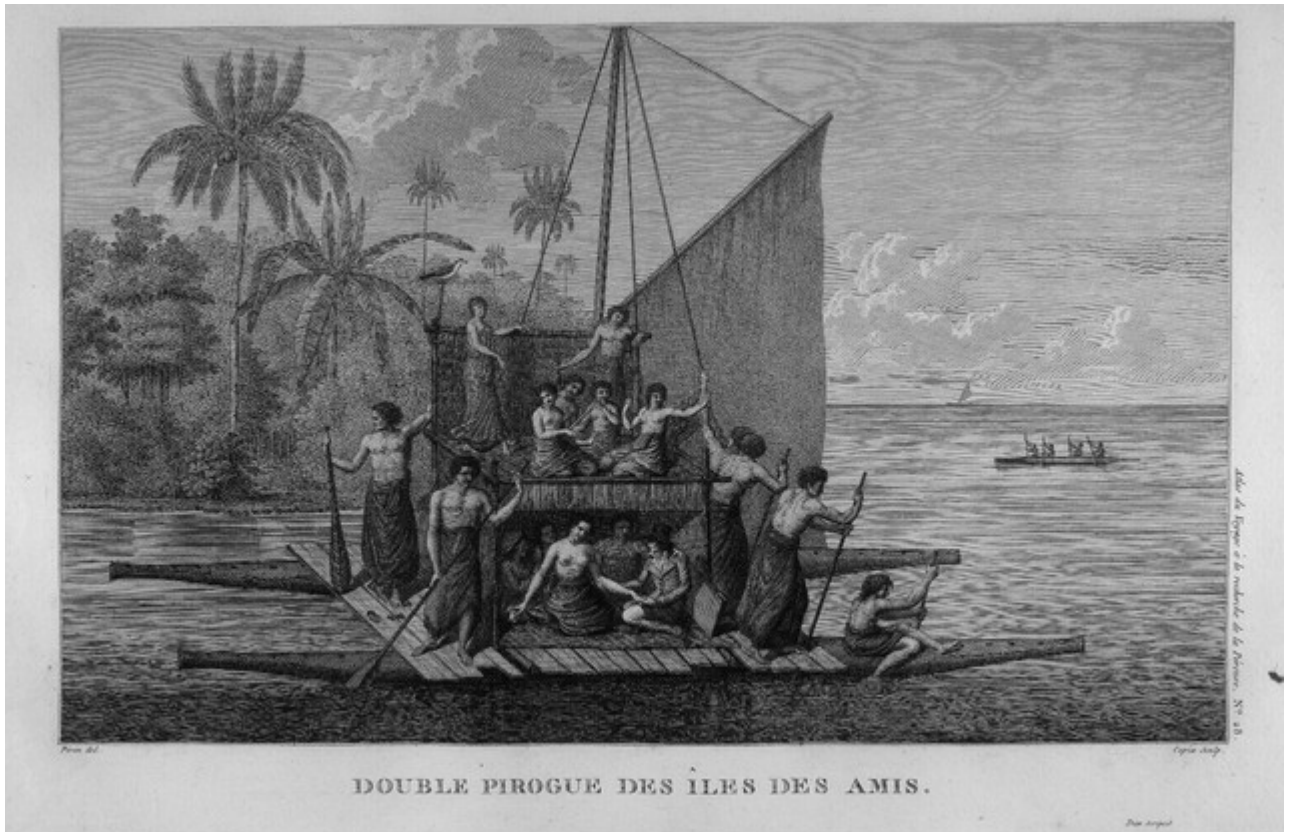
Не менш важливими наукові ілюстрації були для студентів інших природничих спеціальностей, наприклад ботаніків чи зоологів. За відсутності великої колекції гербаріїв, опудал чи кістяків тварин, малюнок ставав головним джерелом візуальної інформації. Також не варто оминати увагою те, що для студентів-природничиків важливо було мати хоча б елементарні навички в малюванні, адже воно було найпоширенішим способом візуальної фіксації на той час, а вдаватися кожен раз до послуг художника було невиправдано дорого. Тобто під час навчання чи наукової роботи, поруч із вербальною фіксацією, студенти могли додавати власні замальовки. Наприклад, нам відомо, що для своєї магістерської роботи з зоології самостійно ілюстрації виготовляв К. Єльський, в майбутньому відомий дослідник фауни Латинської Америки (Kożuchowski 1961, с. 34).

Студенти мали також інший зв'язок з образотворчим мистецтвом, адже траплялося, що деякі з них виступали у ролі моделей для художників-портретистів. Наприклад, нам відомо про три портрети

Іл. 5. Портрет студента Університету св. Володимира 1830-ті рр. Національний музей історії України

* Можемо припустити, що З. Котюжинський говорив про Карла Петера Гебеля – австрійського художника, який працював у портретному жанрі і відвідував Російську імперію в середині XIX ст.

Іл. 6. Ілюстрація з книги Ж. Лаббілард'єра «Atlas pour servir a la relation du voyage a la recherche de La Perouse». Paris, 1811.

«Atlas pour servir a la relation du voyage a la recherche de La Perouse»), в якому налічувалося 44 ілюстрації (Іл. 6). Або ж збірка малюнків гробниці польських королів в Кракові, яка містила 20 малюнків та ін. (ДАК, ф. 16, оп. 368, спр. 33, арк. 8). З другої половини 1850-х рр. серед студентів починає набирати популярності інший тип колекціонування зображень, яким стало збирання фотографій, однак цей аспект заслуговує на окреме дослідження.

Отже, одразу ж після своєї появи Університет св. Володимира долучився до художнього життя всього регіону, відіграючи в ньому помітну роль. Однак, не можна заперечувати, що й сам навчальний заклад також зазнав впливу місцевої художньої традиції з домінуючим впливом дворянської культури. Зокрема, образотворче мистецтво відіграло помітну роль в житті студентів Університету св. Володимира. Перш за все, на художніх інтересах студентів позначався вплив пануючих мистецьких смаків місцевої еліти, яка надавала перевагу зразкам академічного мистецтва. Завдяки динамічному розвитку художнього життя в Києві студенти мали змогу знайомитися з різноманітними творами образотворчого мистецтва, як під час Київських контрактів, у приватних збірках, так і у великій університетській колекції. Про мистецько-естетичний розвиток студентів також дбала адміністрація університету, запроваджуючи факультативні уроки малювання. Водночас, студенти використовували навички малювання для професійної та наукової діяльності. Під впливом загальної тенденції студенти займалися колекціонуванням творів мистецтва. Знайомство студентів із творами образотворчого мистецтва свідчило про їх високий загальнокультурний рівень та приналежність до суспільної еліти.

Список джерел та літератури

[KRASZEWSKI, J. I.], 1865, *Catalogue d'une collection iconographique polonaise, composée des dessins originaux, gravures, xylographies, lithographies, illustrant l'histoire, la géographie,*

antiquités, costumes, mœurs, armes, meubles etc. de l'ancienne Pologne, de ses provinces et pays limitrophes. Dresde.

[Рубан, В.], 2005, Живопис першої половини XIX ст. У: Історія української культури Т.4 кн. 2. Київ: Наукова думка, 635-789.

ANON., 1847, Крещенская ярмарка в Киеве в 1847 году, *Киевские губернские ведомости. Отдел второй. Часть неофициальная*, 14, 2.

ANON., 1848, Крещенская ярмарка в Киеве в 1848 году, *Киевские губернские ведомости. Отдел второй. Часть неофициальная*, 14, 2.

ANON., 1852, О картине Дуси, *Киевские губернские ведомости. Отдел второй. Часть неофициальная*, 39, 27.

ANON., 1855, Живописец Гольпейн. *Киевские губернские ведомости. Отдел второй. Часть неофициальная*, 39, 254-257.

ANON., 1884, Первые три студента Университета св. Владимира, *Киевлянин*, 192, 2.

GROZA, A., 1857, *Mozaika kontraktowa: pamiętnik z roku 1851*, Wilno.

KORZENIOWSKI, J., 1871, *Emeryt. Dzieła Józefa Korzeniowskiego*. Т. II. Warszawa.

KOTIUŻUŃSKI, Z., 1911, *Pamiętniki Zygmunta Kotiużyńskiego 1826-1894*. Kraków.

KOŻUCHOWSKI, J., 1961, *Kijowski okres (1856-1863) w życiu Konstantego Jelskiego*. Wrocław-Warszawa.

KRASZEWSKI, J. I., 1954, *Latarnia czarnoksiężka*. Warszawa. Państwowy instytut wydawniczy.

SUCHODOLKA, M., JAKIMOWICZ, I. & JAWORSKA, J., 1961, *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w Muzeum narodowym w Warszawie*. Warszawa.

UŁASZYN, H., 1900, *Kontrakty kijowskie : szkic historyczno-obyczajowy, 1798-1898*. Petersburg: nakł. księgarni K. Grendyszyńskiego.

БУТНИК-СІВЕРСЬКИЙ, Б., 2013, Художня школа-студія Наполеона Буяльського, *Студії мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво*, 1-2 (41-42), 115-137.

Державний архів м. Києва (ДАК), ф. 16, оп. 370, спр. 80, 40 арк.

ДАК, ф. 16, оп. 368, спр. 33, 22 арк.

ЕРНСТ, Ф., 1924, *Контракти і контрактний будинок у Києві*. Київ: Друкарня Всеукраїнської Академії Наук

ЕРНСТ, Ф., 1927, Портретист Гольпейн. У: Український музей. Збірник 1. Київ, 95-120.

ЖОЛТОВСЬКИЙ, П., 1982, *Малюнки Києво-лаврської іконописної-майстерні*. Київ: Наукова думка».

ИКОНИКОВ, В. С., 1904, *Киев в 1654-1855. Исторический очерк*. Киев: Тип. Имп. Ун-та Св.Владимира.

ІВАШКІВ, В., 2011, Фольклористичні мандрівки Пантелеймона Куліша 1840-х років, *Народознавчі зошити*, 2 (98), 200-206.

КАСИМЕНКО, О. К. [гл. ред.], 1963, *История Киева*. Т.1. Киев: Издательство Академии Наук Украинской ССР.

КАСІЯН, В. & ТУРЧЕНКО, Ю., 1961, *Українська дожовтнева реалістична графіка*. Київ: Видавництво академії наук УРСР.

КОНДУФОР, Ю. Ю. [гл. ред.], 1984, *История Киева*. Том второй. Киев: Наукова думка.

- КОХАН, О., 2016, Київські ремісничі цехи наприкінці XVIII – початку XIX ст., *Наукові записки НаУКМА, Історичні науки*, 182, 19-23.
- МОКРОУСОВА, О., 2018, Київські домоволодіння архітектора Олександра Беретті (1816-1895), *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Святий Київ наш великий», присвяченої 170-річчю перебування Тараса Шевченка у Києві 10 листопада 2016 р.*, 155-176.
- ПАВЛОВ, П. В., 1884, *Музей изящных искусств. У: Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях Императорского университета св. Владимира (1834– 1884) / Изданы под редакцией ордин.-проф. В. С. Иконникова.* Киев: В типографии Императорского университета Св. Владимира, 77-81.
- ПИРОГОВ, Н., 1854, *Хирургическая анатомия артерияльных стволлов, с подробным описанием положения и способов перевязки их.* Санкт-Петербург: в типографии департамента внешней торговли.
- РУБАН, В., 1984, *Український портретний живопис першої половини XIX століття.* Київ: Наукова думка.
- СТЕПОВИК, Д., 2001, *Історія Києво-печерської лаври.* Київ: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату.
- СТОРЧАЙ, О., 2006, Виставка німецького й австрійського живопису та графіки в Київському університеті 1859 року, *Ант. Вісник археології, мистецтва, культурної антропології.* Київ, 16-18, 170-177.
- СТОРЧАЙ, О., 2009, *Мистецька освіта в Київському університеті (1834-1924 рр.).* Київ: Щек.
- ТУРЧЕНКО, Ю., 1964, *Український естамп.* Київ.: Наукова думка.
- ФУНДУКЛЕЙ, И., 1852, *Статистическое описание Киевской губернии.* Санкт Петербург: В типографии министерства внутренних дел.
- ХИЖНЯК, З., 2003, *Історія Києво-могилянської академії.* Київ: Видавничий дім «КМ Академія».
- ШИШКИНА, О., 1848, *Заметки и воспоминания русской путешественницы по России, в 1845 году.* Т.1 Санкт-Петербург.
- ШМАГАЛО, Р., 2005, *Мистецька освіта в Україні середини XIX - середини XX ст. структурування, методологія, художні позиції.* Львів: Українські технології.
- ШУЛЬГИН, В., 2011, *Історія університета Св. Володимира.* Репринтне изд. Киев: Лыбидь.

References

- [KRASZEWSKI, J. I.], 1865, *Catalogue d'une collection iconographique polonaise, composée des dessins originaux, gravures, xylographies, lithographies, illustrant l'histoire, la géographie, antiquités, costumes, moeurs, armes, meubles etc. de l'ancienne Pologne, de ses provinces et pays limitrophes.* Dresde.
- Derzhavnyi archiv m. Kyieva (DAK), fond 16, opys 370, sprava 80, 40 arkushiv.
- Derzhavnyi archiv m. Kyieva (DAK), fond 16, opys 368, sprava 33, 22 arkushy.
- FUNDUKLEI, I., 1852, *Statisticheskoe opisanie Kievskoi gubernii [Statistical description of the Kiev province].* Saint Petersburg: V tipografii ministerstva vnytrennikh del.
- IKONNIKOV, V.S., 1904, *Kiev v 1654-1855. Istoricheskii ocherk [Kiev in 1654-1855. Historical essay].* Kiev: Tipografiya Imperatorskogo Universitetata Sviatogo Vladimira.

- RUBAN, 2005, Zhyvopys pershoi polovyny XIX st [Painting of the first half of the nineteenth century]. In: *Istoriia ukrainskoi kultury. T.4 kn.2.* [History of Ukrainian Culture V.4. part 2]. Kyiv: Naukova dumka.
- ANON., 1847, Kreshchenskaia yarmarka v Kieve v 1847 godu [The Epiphany Fair in Kiev in 1847], *Kievskie gubernskie vedomosti. Otdel vtoroi. Chast neoffitsyalnaia*, 14, 2.
- ANON., 1848, Kreshchenskaia yarmarka v Kieve v 1848 godu [The Epiphany Fair in Kiev in 1848], *Kievskie gubernskie vedomosti. Otdel vtoroi. Chast neoffitsyalnaia*, 14, 2.
- ANON., 1852, O kartinie Duzi [About the picture of Duzi], *Kievskie gubernskie vedomosti. Otdel vtoroi. Chast neoffitsyalnaia*, 39, 27.
- ANON., 1855, Zhyvopisets Golpein [Painter Holpein], *Kievskie gubernskie vedomosti. Otdel vtoroi. Chast neoffitsyalnaia*, 39, 254-257.
- ANON., 1884, Piervye tri studenta Universiteta sv. Vladimira [The first three students of the University of St. Vladimir], *Kievlianin*, 192, 2.
- GROZA, A., 1857, *Mozaika kontraktowa: pamiętnik z roku 1851* [Contract mosaic: diary from 1851], Wilno.
- KORZENIOWSKI, J., 1871, *Emeryt. Dzieła Józefa Korzeniowskiego. T. II* [Pensioner. Works of Józef Korzeniowski]. Warszawa.
- KOTIUŻUŃSKI, Z., 1911, *Pamiętniki Zygmunta Kotiużyńskiego 1826-1894* [Diaries of Zygmunt Kotiużyński 1826-1894]. Kraków.
- KOŻUCHOWSKI, J., 1961, *Kijowski okres (1856-1863) w życiu Konstantego Jelskiego* [Kiev period (1856-1863) in the life of Konstanty Jelski]. Wrocław-Warszawa.
- KRASZEWSKI, J. I., 1954, *Latarnia czarnoksięska* [The sorcerous lantern]. Warszawa. Państwowy instytut wydawniczy.
- SUCHODOLKA, M., JAKIMOWICZ, I. & JAWORSKA, J., 1961, *Rysunki z kolekcji J.I. Kraszewskiego w Museum narodowym w Warszawie* [Drawings from the collection of J.I. Kraszewski at the National Museum in Warsaw]. Warszawa.
- UŁASZYN, H., 1900, *Kontrakty kijowskie: szkic historyczno-obyczajowy, 1798-1898* [Kiev contracts: a historical and moral sketch, 1798-1898]. Petersburg: nakł. księgarni K. Grendyszyńskiego.
- BUTNYK-SIVERSKYI, B., 2013, Khudozhnia shkola-studia Napoleona Buialskoho [Art school-studio of Napoleon Buyalsky], *Studii mystetstvoznavchi: Architektura. Obrazotvorche ta dekoratyvno-prykladne mystetstvo*, 1-2 (41-42), 115-137.
- ERNST, F., 1924, *Kontrakty i kontraktovyi budznok u Kyivi* [The Contracts and the Contract house in Kyiv]. Kyiv: Drukarnia Vseukarainskoi Akademii Nauk.
- ERNST, F., 1927, *Portretyst Holpaina* [Portraitist Holpein]. In: *Ukrainskyi muzei. Zbirnyk 1* [Ukrainian Museum. Collection 1]. Kyiv, 95-120.
- ZHOLTOVSKYI, P., 1982, *Malyunky Kyevievo-lavrskoi ikonopysnoi maisterni* [Drawings of the Kyiv-Lavra icon painting workshop]. Kyiv: Naukova dumka.
- IVASHKIV, V., 2011, *Folklorystychni mandrivky Panteleimona Kulisha 1840-h rokiv* [Folklore journeys of Panteleimon Kulish during 1840th], *Narodoznavchi zoshyty*, 2 (98), 200-206.
- KASIMENKO, O. K., [ed.], 1963. *Istoriia Kieva* [History of Kyiv]. V.1. Kiev: Izdatelstvo Akademii nauk Ukrainkoi SSR.

- KASIIAN, V. & TURCHENKO, YU., 1961, *Ukrainska dozhovtneva realistychna hrafika* [Ukrainian realistic pre-October revolution graphics]. Kyiv: Vydavnytstvo akademii nauk URSS.
- KONDUFOR. YU. YU.[ed.], *Istoriia Kieva* [History of Kyiv]. V.2. Kiev: Naukova dumka.
- KOHAN, O., 2016, Kyivski remisnychi tsehy naprykintsi 18 – pochatku 19 st. [Kyiv handicraft shops at the end of the 18th – the middle of the 19th century], *Naukovi zapysky NaUKMA, Istorychni nauky*, 182, 19-23.
- MOKROUSOVA, O., 2018, Kyivski domovolodinniia arhitekтора Oleksandra Beretti (1816-1895) [Kyiv dwelling of architect Aleksandr Beretti (1816-1895)], *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Sviaty Kyiv nash velykyi", prysviachenoi 170-richchyu perebuvannia Tarasa Shevchenka u Kyievi 10 lystopada 2016 r.*, 155-176.
- PAVLOV, P. V., 1884, Muzei iziashchnyh iskusstv [Museum of Fine Arts]. In: *Istoriko-statisticheskie zapiski ob uchenykh i uchebno-vspomagatelnykh uchrezhdeniiah Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira (1834-1884)* [Historical and statistical notes on the scholars and educational institutions of the Imperial University of St. Vladimir (1834- 1884)]. Kiev, 77-81.
- PIROGOV, N., 1854, *Hirurgicheskaia anatomiiia arterialnyh stvolov, s podrobnym opisaniem polozheniia i sposobov piereviapki ih* [Surgical anatomy of the artery trunks, with a detailed description of the position and methods of their ligation]. Sankt-Peterburg: v tipografii departamenta vnieshniei torgovli.
- RUBAN, V., 1984, *Ukrainskyi portretnyi zhyvopys pershoi polovyny 19 stolittia* [Ukrainian portrait painting of the first half of the 19 century]. Kyiv: Naukova dumka.
- STEPOVYK, D., 2001, *Istoriia Kyievo-pecherskoi lavry* [History of Kyiv Pechersk Lavra]. Kyiv: Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarhatu.
- STORCHAI, O., 2006, Vystavka nimetskoho i avstriiskoho zhyvopysu ta hrafiky v Kyivskomu universyteti 1859 r. [Exhibition of German and Austrian paintings and graphics at the University of Kyiv in 1859], *Ant. Visnyk arheolohii, mystetstva, kulturnoi antropolohii*, 16-18, 170-177.
- STORCHAI, O., 2009, *Mystetska osvita v Kyivskomu universyteti (1834-1924 pp.)* [Artistic education at the University of Kyiv (1834-1924)]. Kyiv: Shchek.
- TURCHENKO, YU., 1964, *Ukrainskyi estamp* [Ukrainian print]. Kyiv: Naukova dumka.
- HYZHNIIAK, Z., 2003, *Istoriia Kyievo-mohylianskoi akademii* [History of Kyiv Mohyla Academy]. Kyiv: Vydavnychi dim "KM Akadmia".
- SHYSHKINA, O., 1848, *Zamietki i vospominaniia russkoi putieshestviennitsy po Rossii, v 1845 godu*. [Notes and memoirs of a Russian traveler in Russia, in 1845] V.1. Sankt-Peterburg.
- SHMAHALO, R., 2005, *Mystetska osvita v Ukraini seredyny 19 – seredyny 20 st. Strukturuvannia, metodolohiia, hodozhni pozytsii* [Artistic education in Ukraine in the middle of the 19th – mid 20th century. structuring, methodology, artistic positions]. Lviv: Ukrainski tehnolohii.
- SHULGIN, V., 2011, *Istoriia universiteta Sv. Vladimira*. Reprintnoie izd. [History of the University of St. Vladimir. The reprint ed.]. Kiev: Lybid.

Образотворче мистецтво у повсякденні студентів Університету св. Володимира в контексті художнього життя Києва та довколишнього регіону (1834-1863)

У статті розглянуто, яке місце в житті студентів Університету св. Володимира займало образотворче мистецтво упродовж 1834-1863 рр. у контексті художнього життя Києва та довколишнього регіону. З'ясовано, що ключовими факторами впливу на студентські художні смаки була дворянська культура та університет, який був важливим осередком художнього життя як самого міста, так і Лівобережжя та Правобережжя загалом.

Ключові слова: студенти, Університет св. Володимира, образотворче мистецтво.

Тарас Самчук, аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

Taras Samchuk, PhD student, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine).

Received: 12-04-2018

Advance Access Published: December, 2018